

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

DIAGNOSTIK TERMINLARDA XALQARO TERMIN ELEMENTLARINING FUNKSIONAL AHAMIYATI

Shokirova Maxbuba Nazirg'ulomovna
Central Asian Medical University, dotsent (PhD)

Annotatsiya

Ushbu maqolada diagnostik terminlar tarkibida qo'llanadigan xalqaro termin elementlarining funksional ahamiyati lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda diagnostik terminlarning grek-lotin asosga egaligi, ularning morfemik tuzilishi, prefiks, ildiz va suffikslarning ma'no hosil qilishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, xalqaro termin elementlarining nominativ, differensial, tasniflovchi, tizimlashtiruvchi va kommunikativ funksiyalari misollar asosida ko'rsatib beriladi. Maqolada tavsifiy, struktur-semantik va komponent tahlil usullaridan foydalanildi.

Kalit so'zlar: Diagnostik termin, xalqaro termin elementlari, tibbiy terminologiya, grek-lotin asos, semantika, struktur tahlil, klinik terminologiya, prefiks, suffiks, ildiz.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ТЕРМИНОЭЛЕМЕНТОВ В ДИАГНОСТИЧЕСКИХ ТЕРМИНАХ

Шокирова Махбуба Назиргуломовна
Central Asian Medical University, доцент (PhD)

Аннотация

В статье анализируется функциональная значимость международных терминологических элементов в составе диагностических терминов. Рассматриваются греко-латинская основа диагностической терминологии, морфемная структура терминов, а также роль префиксов, корней и суффиксов в формировании значения. На основе языковых примеров раскрываются номинативная, дифференцирующая, классифицирующая, систематизирующая и коммуникативная функции международных терминологических элементов. В исследовании использованы описательный, структурно-семантический и компонентный методы анализа.

Ключевые слова: Диагностический термин, международные терминологические элементы, медицинская терминология, греко-латинская основа, семантика, структурный анализ, клиническая терминология, префикс, суффикс, корень.

FUNCTIONAL SIGNIFICANCE OF INTERNATIONAL TERM ELEMENTS IN DIAGNOSTIC TERMS

Shokirova Maxbuba Nazirg'ulomovna
Central Asian Medical University, Associate Professor (PhD)

Abstract

This article analyzes the functional significance of international term elements in diagnostic terminology. It examines the Greco-Latin basis of diagnostic terms, their morphemic structure, and the role of prefixes, roots, and suffixes in meaning formation. Using linguistic examples, the paper reveals the nominative, differentiating, classificatory, systematizing, and communicative functions of international term elements. The research applies descriptive, structural-semantic, and component analysis methods.

Keywords: Diagnostic term, international term elements, medical terminology, Greco-Latin basis, semantics, structural analysis, clinical terminology, prefix, suffix, root.

Zamonaviy tibbiy terminologiya murakkab, ko'p qatlamli va yuqori darajada standartlashgan bo'lib, aynan ular kasallikni aniqlash, patologik holatni tavsiflash, tekshiruv usullarini nomlash va klinik xulosani ifodalashga xizmat qiladi. Diagnostik birliklarning ilmiy qiymati ularning aniqligi, qisqaligi va semantik barqarorligi bilan belgilanadi. Ana shu belgilarni yuzaga keltiruvchi asosiy omillardan biri xalqaro termin elementlaridir. Tibbiy terminlarning katta qismi grek va lotin manbalariga tayangan holda shakllangani, termin ma'nosini esa ko'pincha uning tarkibiy qismlari orqali anglash mumkinligi tibbiy terminologiya bo'yicha o'quv va ilmiy manbalarda alohida ko'rsatiladi [2; 190–191-b.; 3; 41–43-b.; 10; 100–101-b.].

Diagnostik terminologiyaning lingvistik tahlili shuni ko'rsatadiki, tibbiy nomlash jarayonida termin elementlari oddiy morfologik qismlar emas, balki ma'lum bir ilmiy axborotni kodlovchi birliklardir.

Masalan, tekshiruv turi, anatomik obyekt, jarayon xususiyati yoki patologik o'zgarish ko'pincha aynan prefiks, ildiz va suffikslar orqali ifodalanadi. Shuning uchun diagnostik terminlarni tahlil qilish nafaqat tilshunoslik, balki tibbiy ta'lim, tarjima, klinik hujjatchilik va kasbiy kommunikatsiya uchun ham muhimdir. Tibbiyot tilining tarixan grek-lotin asosga suyanishi va bu omil professional muloqotni xalqaro darajada yengillashtirishi ilmiy adabiyotlarda ta'kidlangan [2; 190–191-b.; 4; 298–300-b.].

Ushbu maqolaning maqsadi diagnostik terminlarda xalqaro termin elementlarining funksional ahamiyatini yoritishdan iborat. Shu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: diagnostik termin tushunchasini aniqlash, xalqaro termin elementlarining asosiy turlarini tavsiflash, ularning struktur-semantik imkoniyatlarini ko'rsatish va klinik kommunikatsiyadagi funksional vazifasini tahlil qilish.

Tadqiqot materiali sifatida diagnostik xarakterga ega bo'lgan grek-lotin asosli terminlar tanlab olindi. Jumladan, diagnosis, prognosis, biopsy, endoscopy, cardiography, tomography, radiology, cytology, neuropathy, tachycardia, bradycardia, hypoxia, hyperglycemia kabi birliklar tahlil markaziga qo'yildi. Ushbu terminlar tanlanishida ularning klinik amaliyotda faol qo'llanishi, morfemik jihatdan ajraluvchanligi hamda diagnostik semantikani yaqqol namoyon qilishi hisobga olindi. Tibbiy terminologiya bo'yicha qo'llanmalarda tibbiy atamalarni aynan so'z qismlariga ajratib o'rganish ma'noni ochishda asosiy usul ekani ko'rsatiladi [3; 43–45-b.; 11; 694–695-b.].

Maqolada tavsifiy, struktur-semantik va komponent tahlil metodlaridan foydalanildi. Tavsifiy metod diagnostik terminlarning umumiy xususiyatlarini bayon qilishga xizmat qildi. Struktur-semantik tahlil termin shakli bilan uning ma'nosi o'rtasidagi munosabatni ochib berdi. Komponent tahlil esa prefiks, ildiz va suffikslarning individual semantik yukini aniqlash imkonini berdi. Mazkur yondashuv terminologik tizimning ichki mantiqini ko'rsatish uchun qulaydir, chunki klinik terminologiyada mazmun ko'pincha murakkab birikma tarkibidagi qismlar orqali tiklanadi [3; 45–47-b.; 11; 695–696-b.].

1. Diagnostik termin tushunchasi va uning o'ziga xosligi. Diagnostik termin deb kasallik, sindrom, simptom, patologik holat, tekshiruv usuli yoki tashxis qo'yish jarayoniga aloqador maxsus tibbiy nomlarga aytiladi. Bunday terminlar oddiy nomlashdan ko'ra kengroq vazifani bajaradi: ular klinik tafakkurni tartibga soladi, ma'lumotni qisqa shaklda uzatadi va murakkab jarayonni professional jihatdan aniq ifodalaydi. Diagnosis tushunchasining o'zi qadimiy yunon manbalariga borib taqalishi diagnostik nomlash tizimining tarixan xalqaro termin elementlari bilan chambarchas bog'liq ekanini ko'rsatadi. Diagnostik terminlarning asosiy xususiyati shundan iboratki, ular semantik jihatdan maksimal darajada aniq bo'lishi kerak. Masalan, umumiy "tekshiruv" ma'nosini beruvchi so'z o'rniga endoscopy, radiography, cytology kabi aniq terminlar qo'llanadi. Bunday terminlar bir vaqtning o'zida tekshiruv turi, obyekt va ilmiy yo'nalishni ko'rsatadi. Demak, diagnostik termin klinik amaliyotda kodlangan ilmiy axborot birligi sifatida namoyon bo'ladi [3; 41–42-b.; 4; 298–299-b.].

2. Xalqaro termin elementlari va ularning tabiati. Xalqaro termin elementlari turli tillarda deyarli bir xil shakl va ma'noda qo'llanadigan grek-lotin morfemik birliklardir. Ular odatda uch guruhga bo'linadi: prefikslar, ildizlar va suffikslar. Prefiks termin ma'nosiga yo'nalish, daraja, miqdor yoki joylashuv ma'nosini qo'shadi; ildiz asosiy obyekt yoki jarayonni bildiradi; suffiks esa natija, holat, kasallik yoki tekshiruv turini ifodalaydi. Tibbiy terminologiya bo'yicha darsliklarda aynan shu model asosiy o'quv mexanizmi sifatida beriladi [3; 43–46-b.; 11; 694–695-b.].

Masalan, hyper- prefiksi "me'yordan yuqori", hypo- "kamayish", endo- "ichki", brady- "sekin", tachy- "tez" ma'nolarini beradi. cardi(o)-, neur(o)-, hemat(o)-, cyt(o)- kabi ildizlar tekshiruv yoki patologiyaning obyektini ko'rsatadi. -itis, -osis, -pathy, -scopy, -graphy, -logy kabi suffikslar esa yallig'lanish, patologik holat, kasallik, ko'rib tekshirish, qayd etish va o'rganish kabi ma'nolarni ifodalaydi. Shu sababli diagnostik termin ma'nosi ko'pincha uning tarkibiy qismlariga ajralganda ravshanlashadi [3; 46–49-b.].

1. Ma'noning prognoz qilinishi — termini ko'rganda uning taxminiy ma'nosini aniqlash mumkin;
2. Yangi atama yasash mahsuldorligi — mavjud elementlar asosida yangi diagnostik nomlar yaratiladi;
3. Tarjima va ekvivalentlikni yengillashtirish — turli tillarda bir xil element saqlanadi;
4. Terminologik tizimni barqarorlashtirish — tasodifiy nomlash emas, balki tizimli nomlash yuzaga keladi;
5. Ilmiy muloqotda aniqlik — bir ma'nolilik va terminologik standartni ta'minlaydi.

Shu bois diagnostik terminlarning samarali ishlashi aynan xalqaro termin elementlarining funksional faolligiga bog'liq, deb xulosa qilish mumkin [2; 190–191-b.; 3; 49–52-b.; 4; 300–302-b.].

Quyida ayrim diagnostik atamalarning komponentli tahlili keltiriladi:

Biopsy = bio (hayot, tirik to'qima) + -opsy (ko'rish, tekshirish) → tirik to'qimani tekshirish.

Endoscopy = endo (ichkari) + -scopy (ko'rib tekshirish) → ichki a'zolari vizual tekshirish.

Tomography = tomo (qatlam) + -graphy (tasvirga olish, yozish) → qatlamli tasvir olish.

Cytology = cyto (hujayra) + -logy (o'rganish) → hujayralarni o'rganish.

Neuropathy = neuro (nerv) + -pathy (kasallik) → nerv tizimi kasalligi.

Hyperthermia = hyper (ortiqcha) + therm (harorat) + -ia (holat) → haroratning ortishi.

Bu misollardan ko'rinib turibdiki, xalqaro termin elementlari diagnostik atamalarda ma'lumotni qatlam-qatlam kodlaydi: obyekt, lokalizatsiya, jarayon, buzilish turi va klinik holat bir vaqtning o'zida ifodalanadi.

3. Morfemik tuzilish va ma'no hosil bo'lishi. Diagnostik terminlarning katta qismi ikki yoki undan ortiq xalqaro termin elementlaridan tuziladi. Masalan, endoscopy atamasi endo- va -scopy komponentlaridan iborat bo'lib, "ichki muhitni ko'rib tekshirish" ma'nosini hosil qiladi. Biopsy terminida tirik to'qimadan namunani tekshirish g'oyasi mujassam. Tomography qatlam-qatlam tasvir olishni, cardiography yurak faoliyatini qayd etishni, cytology esa hujayralarni o'rganishni bildiradi. Tibbiy terminologiya manbalarida termin ma'nosini aynan uning morfemik qismlarini anglash orqali ochish mumkinligi alohida qayd etilgan [3; 45–49-b.; 11; 694–695-b.]. Bu holat diagnostik terminlarning semantik "ixchamligini" ta'minlaydi. Ya'ni ko'p so'z bilan izohlash mumkin bo'lgan ilmiy mazmun bitta murakkab termin tarkibida mujassam bo'ladi. Shuning uchun xalqaro termin elementlari faqat yasovchi birlik emas, balki ma'no iqtisodini ta'minlovchi vosita hamdir. Klinik nutqda bunday ixchamlilik ayniqsa muhim, chunki kasallik va tekshiruvga oid axborot aniq va tez ifodalanishi kerak [2; 190–191-b.].

4. Nominativ funksiyasi. Xalqaro termin elementlarining birinchi va eng asosiy vazifasi nominativ funksiyadir. Ular yangi diagnostik tushunchalarni nomlash uchun xizmat qiladi. Masalan, tachycardia va bradycardia terminlari bir xil ildiz asosida qarama-qarshi klinik holatlarni nomlaydi. Hyperglycemia va hypoglycemia terminlarida esa glyukoza ko'rsatkichining me'yordan oshishi yoki pasayishi aniq ifodalanadi. Bu yerda prefiks klinik ko'rsatkichning yo'nalishini, ildiz esa diagnostik mazmun markazini beradi [3; 48–50-b.]. Nominativ funksiyaning kuchi shundaki, termin nafaqat nomlaydi, balki shu nomlashning o'zida tasnifiy ma'lumotni ham olib yuradi. Shifokor yoki talaba terminni ko'rgan zahoti uning tarkibiy qismlaridan ma'lum xulosa chiqara oladi. Demak, diagnostik terminlarning nomlash vazifasi oddiy lug'aviy belgilashdan ko'ra murakkabroq bo'lib, u ilmiy ma'lumotni kodlash bilan uzviy bog'liq [4; 299–301-b.].

5. Differensial funksiyasi. Diagnostik jarayonda bir-biriga yaqin tushunchalarni nozik farqlash muhim. Xalqaro termin elementlari aynan shu differensial vazifani bajaradi. Masalan, hyperplasia va hypertrophy terminlari ko'rinishda yaqin bo'lsa-da, birinchisi hujayra sonining ortishini, ikkinchisi esa hujayra hajmining kattalashishini bildiradi. Xuddi shuningdek, cytology hujayra darajasidagi tekshiruvni, histology esa to'qima darajasidagi tekshiruvni anglatadi. Bunday farqlar diagnostik xulosa aniqligi uchun juda muhimdir [3; 49–50-b.].

Differensial funksiya ayniqsa suffikslar darajasida yaqqol ko'rinadi. -itis va -osis, -pathy va -algia, -scopy va -graphy kabi birliklar tibbiy ma'noda turli yo'nalishlarni ko'rsatadi. Demak, xalqaro termin elementlari klinik jihatdan yaqin, lekin mazmunan boshqa-boshqa hodisalarni aniq ajratish imkonini beradi. Bu esa diagnostik terminologiyada semantik noaniqlikni kamaytiradi [3; 48–52-b.]. Tasniflovchi va tizimlashtiruvchi funksiyasi. Diagnostik terminologiya tartibli tizim sifatida ishlashi uchun undagi birliklar ma'lum modellar asosida tuzilishi zarur. Xalqaro termin elementlari aynan shu tizimlashtiruvchi vazifani bajaradi. Masalan, -itis bilan tugaydigan birliklar ko'pincha yallig'lanish holatlari guruhiga kiradi; -scopy tekshiruv usullarini, -graphy tasvirlash yoki qayd etish usullarini, -logy ilmiy yo'nalishlarni, -osis esa patologik holatlarni ko'rsatadi. Klinik terminologiyada standartlashuv va tasniflash masalalari tibbiy informatika va terminologiya tadqiqotlarida ham alohida ta'kidlangan. Bunday bir xillik yangi terminlarni qabul qilish va anglashni osonlashtiradi. Talaba ilgari uchratmagan terminni ko'rsa ham, undagi tanish elementlar orqali taxminiy ma'noni anglay oladi. Bu terminologik tizimning ichki mantiqqa ega ekanini ko'rsatadi. Xalqaro termin elementlari shunday qilib diagnostik leksikani tasodifiy yig'indi emas, balki struktur tizimga aylantiradi [4; 298–303-b.].

7. Kommunikativ funksiyasi. Tibbiyot xalqaro fan bo'lgani uchun unda qo'llanadigan terminlar turli tillarda o'zaro taniladigan bo'lishi muhim. Grek-lotin asosli elementlar bu vazifani samarali bajaradi. Ko'plab tillarda cardiology, cardiologia, kardiologiya, кардиология singari birliklar o'xshash shaklda qo'llanadi. Bu esa mutaxassislarning turli milliy tillarda gaplashgan holda ham mazmunni anglashiga yordam beradi. Tibbiyot tilining professional o'rtasidagi aniq va iqtisodiy kommunikatsiya vositasi

ekanini Wulff alohida ta'kidlaydi [2; 190–191-b.]. Diagnostik terminlarda kommunikativ funksiyaning yana bir tomoni — qisqa shaklda katta hajmdagi axborotni uzatishdir. Masalan, bemor tarixida yoki tekshiruv xulosasida murakkab patologik jarayonni batafsil izohlash o'rniga standart termin qo'llanadi. Bu klinik hujjat yuritish, ilmiy maqola yozish va konsilium jarayonida bir xil tushunishni ta'minlaydi. Shunday qilib, xalqaro termin elementlari nafaqat so'z yasash, balki kasbiy muloqot samaradorligining ham asosi hisoblanadi [4; 300–303-b.; 6; 643–653-b.].

Didaktik funksiyasi. Xalqaro termin elementlarining yana bir muhim xususiyati ularning didaktik qiymatidadir. Tibbiy terminologiyani o'qitishda barcha terminlarni alohida yodlashdan ko'ra, ularning asosiy morfemik qismlarini o'rgatish samaraliroq natija beradi. Chunki talaba -itis suffiksini bilsa, ko'plab yallig'lanish nomlarini osongina tushunadi; hyper- va hypo- prefikslari esa ko'rsatkichning qaysi tomonga o'zgarganini tez anglashga yordam beradi. Tibbiy terminologiya bo'yicha o'quv manbalarida ham word parts usuli markaziy yondashuv sifatida berilgan [3; 43–45-b.; 11; 694–696-b.]. Didaktik yondashuv nuqtai nazaridan xalqaro termin elementlari “yangi termini mustaqil ochish” malakasini shakllantiradi. Bu ayniqsa diagnostik terminologiyada muhim, chunki amaliyot davomida mutaxassis doim yangi yoki kam uchraydigan terminlarga duch keladi. Ularning tarkibiy qismlarini bilish klinik tafakkur bilan lingvistik kompetensiya o'rtasida mustahkam bog'lanish hosil qiladi [3; 45–49-b.].

9. Amaliy misollar asosida qisqa tahlil. Biopsy terminida tirik to'qimadan olingan namuna asosida tekshiruv o'tkazish ma'nosi mujassam bo'lsa, endoscopy ichki bo'shliq yoki organlarni maxsus usul bilan ko'rish g'oyasini beradi. Radiology terminida nurlanishga asoslangan tekshiruv sohasi, tomographyda qatlamli tasvir, cytologyda hujayraviy tahlil ifodalanadi. Shu bilan birga, neuropathy nerv tizimi bilan bog'liq kasallikni, hypoxia kislorod yetishmovchiligini, hyperthermia esa haroratning ortishini bildiradi. Bu misollar har bir terminning ichki tuzilishida tashxis uchun zarur bo'lgan muhim axborot kodlanganini ko'rsatadi.

Xulosa. Tahlil natijalari diagnostik terminlarda xalqaro termin elementlari markaziy funksional ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Ular termin tarkibida ma'no hosil qiladi, klinik hodisani nomlaydi, yaqin tushunchalarni farqlaydi, terminologik tizimni tartibga soladi va turli tillardagi professional muloqotni yengillashtiradi. Grek-lotin asosli prefiks, ildiz va suffikslar diagnostik terminologiyada oddiy morfologik bo'laklar emas, balki tibbiy bilimni strukturalashtiruvchi semantik mexanizmlar sifatida faoliyat ko'rsatadi. Tibbiy terminologiya bo'yicha o'quv manbalari va klinik terminologiya tadqiqotlari ham termin qismlarini anglash tibbiy ma'noni tushunishning asosiy kaliti ekanini tasdiqlaydi [2; 190–191-b.; 3; 41–52-b.; 4; 298–303-b.]. Shunday qilib, diagnostik terminlarda xalqaro termin elementlarining funksional ahamiyati besh asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: nominativlik, differensiallik, tasniflash, tizimlashtirish va kommunikativlik. Ularning didaktik qiymati ham yuqori bo'lib, tibbiy ta'limda terminologik tafakkurni shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Chapter 1. Foundational Concepts – Identifying Word Parts. – NCBI Bookshelf.
2. Wulff H. R. The Language of Medicine // Journal of the Royal Society of Medicine. – 2004. – Vol. 97. – P. 190–191.
3. Jóskowska K., Grabarczyk Z. Greek and Latin in Medical Terminology // Medical Research Journal. – 2013. – Vol. 1. – No. 2. – P. 41–52.
4. Chute C. G. Clinical Classification and Terminology: Some History and Current Observations // Journal of the American Medical Informatics Association. – 2000. – Vol. 7. – No. 3. – P. 298–303.
5. Diagnosis // Encyclopaedia Britannica.
6. Fage-Butler A. M., Nisbeth Jensen M. Medical Terminology in Online Patient–Patient Communication: Evidence of High Health Literacy? // Health Expectations. – 2016. – Vol. 19. – No. 3. – P. 643–653.
7. Table 5-1. Standard Terminologies. – NCBI Bookshelf.
8. The Language of Medicine. – SAGE / JRSJ Record.
9. Medical Terminology – NCBI Bookshelf Course Overview.
10. Abdullayeva R. M. The Peculiarities of Uzbek Medical Terminology: Historical Roots, Modern Trends and Linguistic Features // International Journal of Literature and Languages. – 2025. – Vol. 5. – No. 03. – P. 100–102.
11. Alimatova S. Tibbiy terminlar lug'atini yaralishida lingvistik tadqiqotlar // University Research Base. – 2024. – B. 694–696.
12. Medical Terminology for Healthcare Professions. – 2nd ed. – NCBI Bookshelf